

**МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЯАМ
МОНГОЛ УЛСЫН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ЯАМ
ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ИХ СУРГУУЛЬ**

Гар бичмэлийн эрхтэй

ВАНЧИНДОРЖИЙН БАЯРМАА

**ХҮҮХДҮҮДИЙН ДУНД ТОХИОЛДОЖ БУЙ АВИА
ДУУДЛАГЫН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ЭМНЭЛЗҮЙН
ЗАРИМ АСУУДАЛД**

Е. 720130 СЭТГЭЦИЙН ЭМГЭГ СУДЛАЛ

**Анагаах ухааны магистрын зэрэг
горилсон нэг сэдэвт бүтээл**

Улаанбаатар 2008 он

**МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЯАМ
МОНГОЛ УЛСЫН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ЯАМ
ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ИХ СУРГУУЛЬ**

Гар бичмэлийн эрхтэй

ВАНЧИНДОРЖИЙН БАЯРМАА

**ХҮҮХДҮҮДИЙН ДУНД ТОХИОЛДОЖ БУЙ АВИА
ДУУДЛАГЫН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ЭМНЭЛЗҮЙН
ЗАРИМ АСУУДАЛД**

Е. 720130 СЭТГЭЦИЙН ЭМГЭГ СУДЛАЛ

**Эрдэм шинжилгээний ажлын удирдагч: С.Бямбасүрэн
(Анагаах ухааны доктор,
профессор)**

Эрдэм шинжилгээний ажлын шүүмжлэгч:

Г.Цагаанхүү (АУ-ны доктор, профессор)

**Анагаах ухааны магистрын зэрэг
горилсон нэг сэдэвт бүтээл**

Улаанбаатар 2008 он

ГАРЧИГ

Удиртгал

Судалгааны ажлын үндэслэл.....	6
Судалгааны ажлын зорилго, зорилт.....	8
Судалгааны ажлын шинэлэг тал.....	8
Судалгааны ажлын практик ач холбогдол.....	8
Хамгаалахаар дэвшүүлж буй асуудлууд.....	8
Судалгааны ажлын ёс зүй.....	9
Судалгааны ажлын үр дүнг хэлэлцүүлсэн байдал.....	9

Нэгдүгээр бүлэг

1. Хэвлэлийн тойм.....	11
1.1 Хэл ярианы эмгэгийг судалсан түүх.....	11
1.2 Сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгийн тухай ойлголт.....	13
1.3 Хэл ярианы тухай ойлголт.....	14
1.4 Хэл яриа, түүний өөрчлөлтүүд.....	16
1.5 Хэл ярианы эмгэгийн шалтгаан ба хүчин зүйлсийн тухай	17
1.6 Сэтгэлзүйн хөгжлийн болон хэл ярианы хэвийн хөгжлийн	

	үе шат.....	19
1.7	Сэтгэлзүйн хөгжлийн болон хэл ярианы эмгэгийн ангилал	21
1.8	Хэл ярианы эмгэгийн эмнэлзүйн шинж тэмдэг.....	22
1.9	Сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгийн оношлогоо.....	24
 Хоёрдугаар бүлэг		
	Судалгааны хэрэглэгдэхүүн ба арга зүй.....	27
 Гуравдугаар бүлэг		
	Судалгааны ажлын үр дүн.....	29
 Дөрөвдүгээр бүлэг		
	Хэлцэмж.....	48
	Дүгнэлт.....	52
	Практик зөвлөмж.....	52
	Ном зүй.....	53

Удиртгал

Сэдэвт ажлын үндэслэл

Авиа дуудлагын өвөрмөц эмгэг нь өвчний олон улсын 10-р ангилалын “Сэтгэцийн ба төрх үйлийн эмгэгүүд” гэсэн 5-р бүлгийн “Сэтгэлзүйн хөгжлийн хямралууд” хэмээх дэд бүлэгт хамаарагддаг сэтгэлзүйн хөгжлийн хямрал юм.

Өвчний олон улсын 10-р ангилалд авиа дуудлагын өвөрмөц эмгэгийг дараах томъёололоор тодорхойлжээ: “Авиа дуудлагын өвөрмөц эмгэгийн үед бие махбод, мэдрэл, сонсголын талаас ямар нэгэн органик өөрчлөлт гардаггүй, хэлд орох хэвийн явц алдагддаггүй зөвхөн авиа дуудлагын үйл ажиллагаа хямардаг” [14].

Хэл заслын шинжлэх ухааны үүднээс авч үзвэл хэл ярианы эмгэгийг тухайн хэлний орчинд бүх нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн хэм хэмжээнээс гажиж ярихыг хэлнэ. Авиа дуудлагын эмгэг (дислалия) гэдэг нь өгүүлэх эрхтний хөдөлгөөн, мэдрэлжүүлэлт, сонсгол, бие махбодын хөгжил хэвийн үед авиан зөв дуудлага алдагдахыг хэлнэ [20,44].

Манай улсад сэтгэцийн эмгэг судлалын практикт сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй хүүхдүүдийн дунд тохиолдож буй авиа дуудлагын эмгэгийн эмнэлзүйн асуудлыг судлах судалгааны ажил орхигдсон байна. Нэгэнт бий болсон эмгэгийг засан сайжруулах ажил боловсролын салбарт нэлээд үр дүнтэй хийгдэж байна. Гэтэл оношлогооны асуудал хоцрогдсонтой холбоотой эрүүл хүүхдүүдийн дунд сурч боловсрох ёстой хүүхдүүд хөнгөвчилсөн хөтөлбөртэй сургуульд оюуны хомсдолтой хүүхдүүдийн дунд сурч байгаа нь өнөөдөр тулгамдсан асуудал болж байна.

Судлаачдын үзэж байгаагаар амбулаторын хяналтанд байгаа оюуны хомсдолтой хүүхдүүдийн дунд 25% нь сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй байна [18].

Хөдөөгийн нэгэн сургуульд хийсэн судалгааны дүнгээс үзэхэд оюуны хомсдолтой гэж бүртгэгдсэн хүүхдүүдийн дунд 40% нь сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй байна [4].

Судлаачдын (Г.И.Каплан, Б.Дж.Сэдок, 1994) үзэж байгаагаар сургуулийн насны хүүхдүүдийн дунд хэл ярианы эмгэг нь 5 - 10%-ийг эзэлж байна. Үүнээс эрэгтэй хүүхдүүдэд охидыг бодвол 2-3 дахин их тохиолдож байна [27].

Майкл Гейлдер, Деннис Гэт, Ричард Мейо (1999) нарын Шотландын нэгэн сургууль дээр хийгдсэн судалгааны дүнгээс нь үзвэл дунд сургуулийн

сурагчдын дунд хэл ярианы эмгэг нь 1000 хүүхдүүдэд 27 тохиолдож байна. Мөн сургуульд дөнгөж орж буй хүүхдүүдийн 1% нь хэл ярианы үлэмж хэмжээний сааталтай, харин 5% нь өөрийгөө хэл яриагаараа илэрхийлэх чадвар муутай харилцан ойлголцоход хүндрэл бэрхшээл учирч байна [37].

Америкийн Нэгдсэн Улсын Сэтгэцийн эрүүл мэндийн нийгэмлэгээс явуулсан судалгаагаар 3-11 настай хэл ярианы эмгэгтэй хүүхдүүдийн дунд 7.5% нь авиа дуудлагын өөрчлөлттэй байгааг тогтоожээ [53].

Монголд хэл заслын шинжлэх ухаан, хэл ярианы согогийн талаар Д.Алтангэрэл, Я.Цэвээнлхазал (1995-1997) нар анхлан судалж тусгай сургуульд хэл заслын сургалт явуулж ирсэн. Д.Алтангэрэлийн “ Ерөнхий боловсролын сургуулийн 1-3 дугаар ангийн сурагчдын дунд явуулсан хэл ярианы гэм согогтой хүүхдүүдийн тархалт-байршил, засал авах боломжийг судалсан судалгааны дүн ” судалгаагаар Сонгинохайрхан дүүргийн 14 сургуульд судалгааг явуулж, нэг сургуульд дунджаар 18 хүүхэд хэл ярианы ямар нэгэн согогтой суралцаж байна [1,2,16].

Судлаач Г.Батцэнгэл (2005) тусгай сургуулийн 1-4-р ангийн сурагчдын дунд явуулсан судалгааны дүнгээс үзвэл 31.2% нь авиан дуудлагын согогтой байна [5].

Манай орны нөхцөлд сэтгэцийн эмгэг судлалын практикт сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй хүүхдүүдийн дунд илэрч буй авиа дуудлагын эмгэгийн судалгаа урьд нь хийгдэж байгаагүй бөгөөд энэ тухай тоо баримт ч байдаггүй юм байна.

Иймд бид сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй хүүхдүүдийн дунд тохиолдож буй авиа дуудлагын өөрчлөлтийн эмнэлзүйг судлах асуудлыг зорилго болгон дэвшүүлэв.

Судалгааны ажлын зорилго

Хүүхдүүдийн дунд тохиолдож буй сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгийн нэг хэлбэр болох авиа дуудлагын эмгэгийн хэлбэрүүд, төрлийг тогтоох нь судалгааны ажлын зорилго болно.

Судалгааны ажлын зорилтууд

1. Сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй хүүхдүүдийн дунд тохиолдож буй авиа дуудлагын эмгэгийн эзлэх хувийн жинг судлан тогтоох
2. Сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй хүүхдүүдийн дунд тохиолдож буй авиа дуудлагын эмгэгийн эмнэлзүйн хэлбэрийг тогтоох
3. Сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй хүүхдүүдийн дунд тохиолдож буй авиа дуудлагын эмгэгийн төрлийг тодорхойлох

Судалгааны ажлын шинэлэг тал

Манай оронд сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй хүүхдүүдийн дунд тохиолдож буй авиа дуудлагын эмгэгийн эмнэлзүйг судлан тогтоох судалгааг анх удаа явуулсан нь судалгааны ажлын шинэлэг тал болно.

Судалгааны ажлын практик ач холбогдол

1. Энэхүү судалгааны ажлын үр дүнд сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй хүүхдүүдийг эрүүл хүүхдүүдийн дунд сурч боловсрох асуудалд тодорхой хувь нэмэр оруулах ач холбогдолтой.
2. Авиа дуудлагын эмгэгтэй хүүхдүүдийг эрт оношлогоонд бүрэн хамруулах ач холбогдолтой.

Хамгаалахаар дэвшүүлж буй асуудлууд

1. Сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй хүүхдүүдийн дунд тохиолдож буй авиа дуудлагын эмгэгийн эзлэх хувийн жинг тодорхойлсон дүн
2. Сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй хүүхдүүдийн дунд тохиолдож буй авиа дуудлагын эмгэгийн эмнэлзүйн хэлбэрийг тодорхойлсон дүн
3. Сэтгэлзүйн хөгжлийн эмгэгтэй хүүхдүүдийн дунд тохиолдож буй авиа дуудлагын эмгэгийн төрлийг тодорхойлсон дүн

Ном зүй

1. Алтангэрэл Д. Хэл засал. УБ.1995
2. Алтангэрэл Д. Хэл засал. УБ.1997
3. Бямбасүрэн С., Доржжадамба Ш. Шүүхийн сэтгэц гэм судлал. УБ.1990.х. 200-212
4. Бямбасүрэн С. Сэтгэцийн эмгэг судлал. УБ. 2007.х.743-747
5. Батцэнгэл Г. Тусгай сургуулийн бага ангийн сурагчдын авиа дуудлагын согогийн онцлог. УБ. 2005. диссертаци
6. Доржжадамба Ш. Сэтгэцийн өвчнүүд. УБ. 1993. х.135-144
7. Дамдинсүрэн А., Тулгамаа Д. Тархины саатай хүүхдүүдийг бага насанд нь илрүүлж, зөв өсч бойжиход нь туслах гарын авлага. УБ.2003.х.11-14
8. Лурдес Ладридо-Игнасио, Ансельмо Тронко Т. Нийгэм хамт олонд тулгуурласан сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ. УБ. 2004. х.126-135
9. Мягмар О. Хүний хөгжлийн сэтгэлзүйн лекцүүд. УБ.2000.х. 23-41
10. Мягмар О. Сэтгэл судлал. УБ.2001.х. 187-294
11. Насанцэнгэл Л. Оюуны хомсдлын эмнэлзүйн асуудалд УБ.1998. диссертаци
12. Орёл Н., Цогзолмаа Д. Эмгэг сэтгэл судлал, сэтгэц физиологийн зарим үндсэн шинжилгээг эмнэлзүйн практикт хэрэглэх арга зүй. УБ. 2005.х. 45-49
13. Оросоо Ш., Батдэлгэр Ж. Бага насны хүүхдийн бие бялдар – сэтгэцийн хөгжил. УБ.1999.х. 52-56
14. Өвчний олон улсын 10-р ангилал. Сэтгэцийн ба төрх үйлийн эмгэгүүдийн ангилал. Эмнэлзүйн тодорхойлолт ба оношлолын заавар.Эрдэнэбаяр Л., Бямбасүрэн С., Аюушжав Б., Туяа Нац.нарын орчуулга. УБ. 2004.х.135-140
15. Цагаанхүү Г. Мэдрэл судлал. УБ. 2007.х.117-125
16. Цэвээнлхазал Я. Сэтгэлзүйн оношлогоо. УБ.1995
17. Цэвээнлхазал Я., Алтанхуяг Ц. Хүмүүс ээ би чадна... хөгжлийн бэрхшээлээ засна. УБ.2003.х.18-20
18. Чойдог Б., Доржжадамба Ш. Хүүхдийн мэдрэл, сэтгэл мэдрэлийн амбулаторын ажиллагаанд хийсэн судалгаа “Монгол дахь мэдрэл сэтгэцийн өвчний судалгаа “ УБ.1967.х.88-96

19. Асанова Н.К., Слепович Е.С. К характеристке игровой деятельности детей с нарушениями поведения при задержке психического развития Минск.1984.стр.198-200
20. Бадалян Л.О. Детская неврология. 1984. стр.189-195
21. Буянов М.И. Беседы о детской психиатрии. 1986. стр. 52-62
22. Волковой Л.С., Селивеостова В.И. Хрестоматия по логопедии. 1997. стр. 510-517
23. Давыдова В.В., Запорожца А.В., Ломова Б.Ф. Психологический словарь. 1983. стр.107-324
24. Девид Вернер., Падам Ханна., Салай Па Цин., Тапош Рой. Эмгэг соготой хүүхэдтэй ажиллах гарын авлага. 1996. стр. 301-312
25. Деглин В.Я. Электрическая активность мозга при временных задержках развития у детей. 1962.стр.45-51
26. Исаев Д.Н. Психическое недоразвитие у детей. Ленинград. 1982. стр. 172-175
27. Каплан Г.И., Сэдок Б.Дж. Клиническая психиатрия в 2-х том. 1994. стр. 246-278
28. Ковалев В.В. Психиатрия детского возраста. 1979. стр. 519-547
29. Ковалев В.В. Семиотика и диагностика психических заболеваний у детей и подростков. 1985. стр.166-178
30. Кочергина В.С. Нарушения речи у детей, перенесших родовую травму "Вопросы психиатрии детского возраста " 1962. стр. 218-226
31. Крыжановская И.Л. Влияние нарушений поведения на динамику школьной адаптации у детей с задержкой психического развития. Москва.1984.стр. 218-220
32. Кудрявцева В.П. Некоторые данные клиники и патофизиологии при синдроме задержки развития у детей. 1962. стр.18-26
33. Лебединская К.С., Райская М.М. К вопросу о профилактике нарушений поведения у подростков с задержкой психического развития Москва.1984.стр.180-181
34. Левина Г.Я. К методической работе по развитию речи у детей с различными формами дизартрии . Москва.1984.стр.237-239
35. Личко А.Е. Подростковая психиатрия. 1985. стр. 393-395

- 36.Ляпидевского С.С. Расстройства речи у детей и подростков. 1969. стр. 80-190
- 37.Майкл Гейлдер, Деннис Гэт, Ричард Мейо. Оксфордское руководство по психиатрия в 2-х том 1999. стр. 292-295
- 38.Марковская И.Ф., Лебединский В.В. Критерии прогноза школьной адаптации детей с задержкой психического развития Москва.1984.стр.225-226
- 39.Мелешко Т.К. Исследование некоторых психических процессов у детей с задержкой развития и с астеническим состоянием 1962.стр.36-44
- 40.Мнухин С.С. О клинко-физиологической классификации состояний общего психического недоразвития у детей “Вопросы детской психоневрологии “ 1961.стр.67-77
- 41.Пенфильд В., Робертс Л. Речь и мозговые механизмы 1965.стр. 223-230
- 42.Пивоварова Г.Н. Некоторые особенности реактивные состояний у детей с явлениями задержки развития. 1962. стр. 27-35
- 43.Порция Л.И., Баталова Н.Д. Динамическое изучение детей с задержкой психического развития по данным психоневрологического диспансера Ижевск.1984.стр.229-230
- 44.Правдина О.В. Логопедия 1973. стр. 24-33, 222-226
- 45.Симашкова Н.В., Якупова Л.П., Башина В.М. Клинические и нейрофизиологические аспекты тяжёлых форм аутизма у детей “ Журнал неврологии и психиатрии имени С.С.Корсакова “Научно-практический журнал 7 ” 2006. стр. 12-19
- 46.Скуинь Э.Я. К вопросу об углеводно-фосфорном обмене у детей с задержкой развития и астеническими состояниями 1962.стр. 52-57
- 47.Снежневского А.В. “Руководство по психиатрия” том-2 1983 стр. 498-507
- 48.Сухарева Г.Е. Клинические лекции по психиатрии детского возраста 1965. стр. 253-266
- 49.Тржесоглава З. “Легкая дисфункция мозга в детском возрасте“ 1982.стр.39-40, 97-99
- 50.Хертл М. “Дифференциальная диагностика в педиатрии” 1990.стр.176-182

- 51.Фролова В.Е. О функциональных нарушениях интеллекта, внешне сходных с олигофренией “Вопросы детской психоневрологии” Ташкент.1958. стр.251-253
- 52.Янович Ф.П. Организация психоневрологической помощи детям младшего школьного возраста, страдающим задержкой развития 1962.стр.58-66
- 53.American Psychiatric Association, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. (4th ed) Washington DS; 2000
- 54.Anne Anastasi “ Psychological testing “ 1968.page.282-291
- 55.David.J, Cottrell “Developmental issues and learning problems” Current Opinion in Psychiatry 1992. page.481-484
- 56.Emanuel Mirel and Philip Solomon “ Child Psychiatry “ handbook of Psychiatry 1971. page. 503-505
- 57.Sadock, Benjamin J. and Virginia A. Sadock, eds. Comprehensive Textbook of Psychiatry. (7th ed) Lippincott Williams and Wilkins, 2000
- 58.Stein, Martin T., Steven Parker, James Coplan, Heidi Feldman. “Expressive Language Delay in a Toddler.” Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics 22 no. 2 (April 2001) ; 99